

1Н//47357

(1039)

ПЁТРА БЕЛАРУС.

ЯКІМ БЯЗДОЛЬНЫ.

ВІЛЬНЯ ————— 1914.

БЕЛАРУСКАЯ КНІГАРНЯ

Вільня, Завальная, № 7.

Вядзе агульніці і дробны гандэль беларускімі кніжкамі, дастаўляе кніжкі аб Беларусі у другіх мовах, прыймае да друкаваньня рукапісы, кніжкі беларускія кнігарня высылае і накладной платай. Хто выпісывае накладной платой— даплачвае ешчэ 10 кап. за накладную плату і 7 к. за «заказ».

Прыймаецца падпіска на газеты,

Гандляром Беларуская кнігарня дае вялікую уступку.

Каталогі высылаюцца дарма.

„БЕЛАРУСКІ КАЛЕНДАР“

Выходзіць што год рускімі літэрамі і другое выданьне польскімі літэрамі. Цэна 15 кап., с перасылкай— 20 к. Прадаецца ва ўсіх беларускіх рэдакцыях і кнігарнях.

Беларускае Выдавецкае Таварыства у Вільні.

прыступаючы да выдавецкай працы паведамляе усіх, каму дорага справа беларускага адраджэньня, аб тым, што таварыства ставіць сабе мэту у першы чарод выпускаць у сьвет на сілэ магчымасьці такія кнігі:

Письмо сьвятое цэлае, Гісторыю старога і новаго Закону для дзяцей у школах, Кніжку да набажэньства, Эвангелічку на сьвяты і нядзелі, Гісторыю касцёла для школ, Граматыку беларускую, Геаграфію, Слоўнікі, Арытмэтыку, Кнігі для навучаньня у школах, Кнігі популярныя аб сельскай гаспадарцы. Выдавецтва звертаецца с просьбай да шануўных пісьменьнікоў прыслаць як можна найхутчэй свае рукапісы выжэй азначэных кніжэк.

Адрэс: Вільня, Каштановая № 5, кв. 4., Беларускае Выдавецкае Таварыства.

1Н // 47357
1039)

ПЁТРА БЕЛАРУС.

ЯКІМ БЯЗДОЛЬНЫ.

ВІЛЬНЯ _____ 1914.
ДРУКАРНЯ МАРЦІНА КУХТЫ.

Беларускае Выдавецкае Таварыства ў Вільні.

Ад аўтара.

Жывучы паміж простых людзей, кожны раз, як толькі дзе зьбярэцца два-тры чалавекі — мужыкі ці бабы — а найбардзі старыкі, — давядзецца наслухацца дужа многа ці вясёлага, ці маркотнаго, але адзінакава цікаваго.

Хто маець ахвоту, як можна бліжэй знаёміцца з жыцьцём народу, з яго душой ці іншым чым, каб дабыць сабе тэмы для літэратурнай працы, таму бяспрэменна трэба бываць — і на хрэсьбінах, і на вясельлях, і на хаўтурах, і на талоках, і на дажынках, і на купальлях, і на ігрышчах, і на дзядох, і на кермашах, і на ўсякіх валасных і селянскіх сходках. Тутака можна пачуць і увідзець тое, чаго седзючы ў пакоях ніколі не пачуў-бы і не ўбачыў-

бы; можна нахапацца такога матэр'ялу да катораго так сама седзючы ў пакоях ніколі не дадумаўся-б.

Ня толькі да тых пісьменьнікаў, хто мае і талент і глыбокі розум, хто ўсюды ясьней бачыць, — чутчэй чуіць, усюды болі чаго набярэцца і лепі апрацуець, — але і да працоўнікаў сярэдняй рукі і да ўсіх тых, хто маець хоць невялічкую здольнасьць і ахвоту да літэратурнай працы зьвертаю я свае словы.

Калі толькі вас ня гонюць, трапляйцеся быць усюды там, дзе пры добрым ладзі, пры добрым парадку і пры добрых справах зьбярэцца куча народу. Нават калі стабуніліся людзі, каб хахлы дзяліць, а вы гэтаму можэця перашкодзіць — пхайцеся і туды: і да злага не дапусьцеця, і даведаецця, што й за што, а гэта патчас бываець натта цекава.

Дужа раю не мінаць і карчмы. Яно вядома, хто гарэлкі ня пьець, той і чаду яе ня любіць, і таму, вядома, прыкра укарчму заходзіцца, — але гэта не беда: і ў карчме сілком у рот на ліюць і дарма не даюць, — калі цябе чарка псуець ня пій. За тое другіе, калі не за натта выпьюць, дык сябра сябру раскажэць тоя, чаго пэў-

ні і на споведзі не сказаў-бы, — а ты ся-
дзі сабе, слухай і навучайся. Іншы раз
сойдуцца такія камраты, што даўно відзе-
ліся, а здарыцца так, што абудвым халаець
часу, дык можна, бываець, выслухаць ад
пачатку да конца цэлае цікавае апаведаньне.

Петра Беларусь.

Якім Бяздолны.

Я сядзеў у Малкі. Праўду кажуць, што карчма без людзей не бываець, ну, але на гэты раз дык іх ужо было аж занатта. Дзень быў кермашны і марозны, а ў Малкі можна і чаркай пагрэцца, і закусіць, дык і старых і маладых, мужыкоў і баб, дзяцюкоў і дзеўчат усё роўна як хто кіем нагнаў. Стогн стаяў ад гоману і хохату. Грубая лаянка і ласкава-шчырая весяласьць і прыкра рэзалі і прыемна бавілі вуха. Чуваць было, як адбіваліся аб даланю паўбутэлькі, відаць было, як ляцелі пад сталеваньня коркі і налівалася ў чаркі гарэлка. Чуваць было, як казалі — „здароў будзь!“ і „на здароўе“, відаць было як нагібаліся і выпіваліся чаркі. Вёўся той прыгожы і добры парадак, каторы с прадвеку вядзецца па ўсіх гара-

дох і мястэчках роднай Беларусі і каторы, здаецца, каб змяніўся, зрабілася-б на усей Беларусі так пуста, цяжка і маркотна, як на бацькаўскіх хаўтурах. І жыды і нашы брацьця усе дужа крэпка звыкліся і зжыліся з гэтым парадкам. Нават гарадавы і стражнік і тые ветраць носам і настаўляюць вушы — дзе большы і весялейшы гоман: ці ў Соркі, ці ў Малкі, ці ў Рыўкі, ці ў Ханкі? І глядзіш — нет, нет... а пасьяля... ты-ц!.. пакажэцца праз дзьверы чырвоны твар, а за ім і шынэль з драпічынай пры боку. Увойдзіць... Той чарку, другі чарку. Выпьець і так ціха, паважна і лагодна пацісьніць назад... І ў яго, і ў жыда, і ў вачах ласкавасьць, і ў міні прыемнасць і ў сэрцы здавольнасьць.

Хіба на іншы раз зробіцца дрэнна аднаму акцызнаму, але ў нашым дваццатым вяку ад усякай хваробы, дзякаваць Богу, знаюць лекарства.

Што там таіцца, пры добрай куньпаніі на іншы раз і я цягну ладна. Але гэта, значыцца, пры куньпаніі, — Адзін-жэ — крыў Божэ! — ў рот не вазьму.

На гэты раз знаёмых не было, дык я сядзеў ціханька адзін, еў сухама пірог

з рыбай і прыслухаўся да людзкой гутаркі. Побач са мной сядзеў нейкі сівенькі старычок. Ён ні чым не займаўся, а так сама, як і я, слухаў што людзі гамонюць і паглядаў на мяне. І я паглядаў на яго, але разгукацца не магло. Ні ён, ні я першым на гэта непамыкаліся, вядома як незнаёмые.

Аж зараз заскрыпелі і атчыніліся дзверы, і ў карчму разам з марозам усунуўся другі як раз такі самы старычок, як той, што сядзеў у поплич са мной.

— Дзень добры!

— Дзень добры, — адказалі мы.

— Хлеб-соль!—кіўнуў ён у мой бок.

— Просім!

— Дзякую!.. Але-ж і мароз запрогся пракляты! — сказаў ён праціраючы вочы і цярэбючы вусы.

— Мароз ладны, — адазваўся старычок, што сядзеў у поплич са мной.

— А! гэта ты, Якімка? — кінуўся ён к старычку.

— Здаровеняк! якжэ ты маешся? Скажы на міласць Боскую — чуць я цябе пазнаў!..

— Здароў, здароў, Цыпручок! Ну а ты, як маешся? І я чуць-чуць цябе пазнаў...

— Яно-то й ня дізіва—столькі гадоў ня відзеліся... Ну але ж і састарэў ты, брат, — куды, як састарэў!..

— Ды й ты не памаладзеў. Бач як сівізна марду сыціснула...

— Морду!.. Ты, брат, памалу... я не сабака... А ў цябе дык вот лысіна! аж на патыліцу зьехала...

— Ну й ты, брат, не брашы. Я ня лысы: гэта я доўгаліцы...

— Ого!.. Ну я, брат, лепі з гэтым маўчаў-бы, каб, барані Божа, ў мяне твар апынуўся ззаду... Ха-ха-ха-ха!..

— А па мойму, ніхай у цябе хоць і зад апынецца с пераду — мне усё роўна... Ха-ха-ха-ха!..

— А кінь ты, хай ты хварэй!.. Лацна табе скаліць зубы, калі ты сагрэўся.

— А ты адагрэйся, калі застыў, — сказаў, падмігнуўшы, Цыпруку Якім.

— Даўно бы так казаў!.. Малка!.. Дай паўкварты, хунт хлеба і два селядцы.

Малка у адзін мамэнт падала усё, што прасілі.

Цыпрук адбіў даланёй паўбутэльку, наліў чарку аж с коптаром.

— Ну, здароў будзь, Якімка!

— На здароўе, — атказаў той.

І словы гэты былі мусіць дужа шчыра сказаны, бо відаць было, што Цыпрук, спажыў натта смачна. Міла было глядзець, як ён, паднёшы чарку да губы, перш-наперш нагібаў і нагібаў яе памаленьку, адхінаючыся назад, пасья, як чарка перакулілася ў верх дном, ён нават патрос яе і, паставіўшы затым яе на стол, з давольнасьцю закрэктаў, абцёр вусы і, спусьціўшы галаву, шмат часу слухаў, як яна цеплатай па касьцях палілася. Відаць было па ўсім, што пашла яна яму на здароўе.

— Эх, — сказаў ён, падняўшы галаву, — праклятае зелья гэта гарэлка, але на іншую пару і без яе ня можна абыісьціся. Прымерна, як вось і цяпер: з марозу, ды яшчэ с прыяцелем спаткаўшыся.

— Выпі, Якімка, — казаў Цыпрук, далі наліваючы поўную, як вока, чарку, — выпі!.. і ня будзем мы с табой агрызацца, а пагукаем па людзку. Раскажы, як тваё жыцьцё, як сямейка, як гаспадарка ідзець?..

Якім вышій якраз такім самым парадкам, як і Цыпрук. Смачна яму спажылося і пашло на здароўе, і ён натта ахвотна узяўся раскажываць і аб сваім жыцьці, і аб сямі, і аб гаспадарцы, і аб усіх пе-

раменах і аб тым парадку, які ідзець у яго хаці.

Мне хапала часу, к таму я заўсёды люблю паслухаць людзкой гаворкі, дык я наставіў вушы і слухаў так пільна, што не прапусьціў ні слова с таго, аб чым гукалі Якім с Цыпруком.

— Эх, браток Цыпручок! ні маю чым хваліцца. Такого жыцьця, як маё, злосьніку ня жычу. Але што рабіць?... Трэба мучыцца, пакуль сьмерць лучыцца. Задалося гора ад раньня — гаруй аж да вечара... Сашчэнім рукі, можа дасьць Бог атпачнём на тым сьвеці... калі у пекла не трапімся...

— Што праўда, то праўда, Якімка! — Задзяром лыткі... а гэта ўжо не за гарамі... і... амэн усяму... Калі справядлівы чэлазек — і сьпі бяспечна аж да страшнаго суду, а калі не, дык і там ня будзець табе пардону: будзеш дзень з ноччу для паноў смалу і карчы у пекла вазіць... Такая ўжо наша мужыцкая плянэта...

Сябры выпілі ешчэ па чарцы, а потым ізноў узяліся гукаць...

— Праўдзівую праўду, Цыпручок, ты сказаў. Наша мужыцкая плянэта, добраго слова не варта. Родзішся ў горы, расьцеш на гора, пражывеш век — прасьветлась-

ці ня відзіш... Памрэш — невядома, куды
цябе ўсунуць... Нашаму брату так: неба
спадзевайся, але й пекла не чурайся...
А ў пекла скарэй за усё... ба за ўсё наша-
му брату грэх... Ступіў не так — грэх, —
сказаў не так — грэх, падумаў не так —
грэх, зьеў смачней — грэх, выпіў чарку
грэх, паляніўся — грэх, запрацаваў што
крававым мазалём і лішнее замеў — і за
гэта грэх; кругом грэх, а за грэх — кара...
і ўсе цябе пеклам страшуць... Пцьху ты,
прападзі!.. Падумаеш на іншую парў, на-
вошта гэта так: поп пець, спраўнік пець,
уся паліція і ўвесь суд пець... Поп бя-
рэць, дзяк бярэць, паліція і суд — бярэць...
Серады німа, пятніцы німа, Каляднаго по-
сту німа, Вялікаго — німа... Зайдзішся да гэ-
тых паноў у кухню — вушы вянуць ад
духу, кішкі скрыпяць і кратаюцца ад па-
ху... Нажрэцца, напьецца... і прыступу да
яго німа і... чужая баба не пападайся...
Даруй ты, Божа, грэха, паміж нас гукаю-
чы, а габурнатар з мінісцірам... ці-ж яны
без ніякай хвальшы жывуць?.. А ўсё-ж
такі ўсе спадзяюцца па вушы у раі сядзець...
А за што-ж нашаму брату пекла?.. Падум-
маеш так, а посьле і сам спужаешся... каб
Богу не саграшыць. Ды й думаеш ізноў:

так мусіць трэба, такая наша плянэта мужыцкая..

— А вядома, што такая. Так ужо ад веку вядзецца, і сколькі мы с табой ня мелім, але нічога ні пераменім...

— Што там мы пераменім на сьведці, калі ў сьваеі хаці бяды паправіць ня можэм.

Выцілі ешчэ па аднэй.

— Кажэм мы, братка, што кепская наша мужыцкая доля на агул, — але глядзіш — то той, то другі і із мужыкоў так, гэтак выбьецца на дарогу і на пана хварэць начнець. Выходзіць, братка, што у кожнаго асобнаго чэлавека свая асобная доля, свой шлях да жыцьця. Ці добрае, ці благое с табой у жыцьці здараецца — знай, што так гэта і трэба, так табе ўжо на радў напісана... Ад старых людзей такі пагавор ідзець, і я ў гэтым ужо добра праканаўся... Мая, браток Цыпрук, доля, мая плянэта самая нешчасьлівая, ад усіх людзей горшая. Гараваў я ад малку, у горы, відаць, і век свой коньчу. Цяпер вядома мы разашліся ў розныя бакі, адзін аб другім мала чаго знаем, а што было ўперад, я думаю, і ты павінен помніць: разам расьлі, разам свіней пасьцілі... Сам,

братка, ведаеш: радзіўся я ў беднасьці, рос, як парасё. Бацькі біліся, як рыба аб лёд, каб зарабіць кавалак хоць якога нібудзь хлеба. Зямелькі крошка, а сямейкі куча. Акромі мяне — брацішка і тры сястрычкі і ўсе ешчэ такіе, што самі на сябе ніхто хлеба зарабіць ня мог. Бацька і ў тры дні, бацька і на падзеншчыну, — так сама і матка, — а хлеба усё як мала, дык і мала!..

Падрас я, стаў людзям годзен, аддалі мяне сьвіней пасьціць. Кепска ў чужых, жаласьці, ласкі ня відзіш, але хоць абут, адзет і хлебам сыт, а дома — і халодзен і галодзен. С пастуха стаў я падручнікам, а пасья і поўным парабкам. Служу, даю ў хату грошы, а ў хаці беднасьць і беднасьць... Раз, як цяпер помню, Каляднымі сьвяткамі сталі мы радзіцца, як лепі жыць, за што лепі ўзяцца... Бацька і кажэць: „Вось, сынок! Сямейка наша, дзяку Богу, крапчэіць. Я і матка ешчэ ў сілі, ты ўжо маладзец, брат пад цябе падбіраецца, сёстры падрастаюць... Жывём мы цяпер урозь — ты служыш, брат службыць, я на падзёншчыну хаджу, матцы з дзеўчатамі ў дома працы па гарла. Здаецца і рабіць нечэга, а як паглядзіш — і мужчынскае зрабі, і жаночкае зрабі, і тое зрабі, і другое зра-

бі — пардону німа, а карысьці мала. А мы, прымерна, што зарабляем? Ты рублёў 25, — пры том хлапцом лічышся, шмат без парадку прагізуеш. Брацішка зарабляіць рублёў дзесяць; але ён іх дома за зіму прасьць, а мой с падзеншчыны які заробатак? Сягонья ёсьць работа, а заўтра і пазаўтра німа. Дзеўчаткі на старане не заробяць: на чужую ніўку стаць слабы, — а пракарміцца і адзецца ўсім трэба. Дык вось, сыноч, ты цяпер ясна відзіш наша жыцьцё. Мы ўсе бьёмся, мучымся, гаруім, стараемся — і ўсё бедны. А за што гэта?.. За тое, што мы на пустому таўчомваду ў ступі—працуем бяз толку, — вось і німа падпоркі ні нашай хаці, ні нашай гаспадарцы. Калі і далі гэтак будзець вясцьця, то, ўспоўні мае слова, і мы пад старасьць, як выбьемся с сіл, будзем ціраз кій скакаць, і вы рассыпіцеся па сьвеці, а—барані Бог прычыны, ня будзеця мець дома прыстанья!..

На гэтым мейсцы якім змоўк і задумаўся. Цыпрук наліў чарку, выпіў, а апасьледкі с паўбутэлькі вытрас Якіму. Якім даконьчыў і прыняўся ізноў за свой горкі ўспамін.

— Тады вядома ў мяне быў ешчэ зя-

лёны розум, дык я адразу і не дахваціўся, што і к чаму гэта бацька клоніць. — Дык што мы, тата, — пытаюся, — будзем рабіць? як і чым мы свае жыцьцё направім?

Бацька і кажэць: „Па майму, сыноч, вось што мы павінны рабіць. Старых людзей пагавор: дзе сямья, там і сіла, а дзе сіла — за мяжой ніва. Дык вось, сыноч, к чаму я вяду рэч. У нас сямейка, дзякуй Богу... Зямелькі сваей крышка, за тое ў людзей яе даволі. Сёлета я нікога служыць не пастаўлю, а думаю так зрабіць. Згарусьцім мы к вясьне як коліч другога канішку, займем у сяле, ці ў суседнем дварэ зямелькі на запашку і паспытаем сваей долі. Дасьць Бог, падродзіць, будзець і нам хлеба і скацінцы пошыру... Ці сена пласт, ці саломкі вязачка, ці вотрыны або мякіны мех перэпадзець на нашу зямельку: прыгноім сваю ніўку, лепі радзіць будзець. Памаленьку, дасьць Бог, змацуемся, другое жыцьцё пойдзець. Дзякуй Богу, і работнікі і работніцы свае. Можэм сусім без чужых абыйсьціся. Пастушок і то свой: калі меншачка за свіньямі пабегаець — ні стыдна, ні грэху ня будзець. Аб гэтым, сыноч, не задумляйся, што на лета табе у салдаты. Ты нам паможэш на дарогу

вийсьці, а мы на цябе не забудзем. І ў салдаты табе рубель другі падашлём, і будзем старацца, каб было чым прыняць, як дамоў вернішся“...

Хоць я ешчэ тады сусім дурэнь быў, але у канцу-канцоў дужа добра уцяміў, што бацька кажэць шчырую праўду і раіць як найлепі. Так мне прыемны сталі бацькавы словы, так я зажалеў яго, што аж у мяне нешта ў грудзях кранулася. І як бацька запытаўся: што-ж сыноч, — ці будзем гэтак рабіць? — Я адразу сказаў: „Твая воля, тата! Рабі, як лепі і як знаеш, а я буду цябе слухаць і працаваць, як вол.

Мусіць і мае словы былі па душы бацьку, бо — хоць я быў ужо і вялікі, але бацька дужа ласкава пагладзіў мяне па галаве і сказаў: маладзец, сыноч! Маліся Богу, ніхай даець час добры, а мы будзем працаваць, нажываць і цешыцца і Богу дзякаваць“...

Прышла вясенка, купілі мы сабе другога коніка і занялі ў суседнім дварэ запашку. Узьмілаваўся пан над нашай беднасьцю і даў нам кароўку на восень і дакляраваў даваць хлеба, калі свайго няхопіць... Праўда, пóтам дык кроўю вылезла

нам панская ласка, бо пацаніў пан усё ду
жа дорага, але Бог пажалеў: нішто сабе
надрадзіла... У восень разабраліся мы на
чыста с панам і нам асталася — сабе на
год хлеба і на зіму корму для скацінкі.
Зімой вольным часам там-сям па-троху
зараблялі — то секлі дровы, то вазіць на-
німаліся — і, дзякуй табе Божэнька, усё
пашло якраз так, як бацька казаў: Зьмяні-
лася жыцьцё, і мы ўжо на гора забывац-
ца сталі. Кароўкі пацяліліся — пусьцілі
на племя цёлачку і бычка; паягніліся дзьве
авечачкі — прывялі па пары — і, хвала
табе, Божухна, і хлеба даволі, і ў хлеві
прыплод, і ў сямейцы лад. Чаго-ж, скажы,
нашаму брату лепшаго трэба?.. Ужо неяк
і людзі нам сталі завідаваць; а мы жывём
і цешымся... Прышла другая вясенка. Вы-
менялі мы дужэйшых коней, ізноў зямель-
кі на запашку захапілі, ды кусочак заарэн-
давалі, паўпура семя на бонду*) мне баць-
ка пасеіў. — і ўзнава ўсюды нам пашла
удача...

Але, браток ты мой, калі у сямь ёсьць
хоць адзін натта бяздольны чэлавек, дык

*) Атарыца, асабіства ўласнасьць.

калі у чым і папнецца шчасьце, то гэта адна манá усё выходзіць як на жаль. Бьешся, стараешся, дамагаешся лепшаго жыцьця, спадзяючыся атпачнуць, і тут-тут ужо здаецца выбьешся з гора, пераможэш бяду, — дык не: ты на гару, а чорт за нагу, — ты размахнешся шывчэй, а ён цябе тузанець крапчэй. Якое нібудзь нешчасьце, якая нібудзь беда так і пасець, так і вартуіць цябе, і падбярэць пару і патцікаваўшыся так, брат ты мой, скрабнець цябе, так зрэжыць, што і сьвятых ня ўспоўніш і век на ногі не станеш. Якраз так з нашай сямьёй і з нашым жыцьцём і зрабілася, а я як мусіць быў у сямі самы нешчасны, дык мне горы за ўсіх і дасталася...

Пачалося гэта с тэй пары, як здалі мяне ў салдаты. Цяжка, дужа цяжка было с сямьёй і з гаспадаркай раставацца, чула мусіць душа нядобрае, але што рабіць? трэба ісьці. Паплакаў, патужыў я, пагарэвалі, пабедавалі дамашніе, зашылі мне у камізэльку рублі мусіць са тры грошы, багаславілі і выправілі.

Нагараваўся, напакутаваўся я і ў салдатах. Усюдах, братка, цёмнаму, неграматнаму чэлавечку цяжка. Хто граматны, той

і славеснасьць, і ружэйныя прыёмы і розную гібнастыку скарэй пойміць і лягчэй, навучыцца. А я, — братка ты мой!.. Выклічэць, бывала, дзядзька ці хвітфэбіль: „Якім Суравец! Што такое тое і тое?“ А я, брат ані дзю-дзю... Стаю ні на тым сьвеці ні на гэтым, — нічога ня віджу, нічога не знаю, толькі чую, як дзядзька, ці ешчэ там хто: трах!.. трах!.. А ружэйныя прыёмы?.. Дзяцюк я даўней быў крэпкі... Ушчамлю, бывала, ў рукі стрэльбу, аж яна у мяне трашчыць, — стаю і жду, каманды... „На пле... чо-п!“... А я: цуп!.. луп!.. на адно плячо, на другое... А пасьяля стрэльба — бэніц пад ногі... Мае і блохі падохнуць. І чую, як ізноў — лясь, лясь!.. Маўчу, сьціснуўшы зубы, цярплю і думаю: „Сам Бог цярпеў і нам вялеў... на тое служба“... А як прыду ў козарму і лягу на ложку, дык укручу ў шынэль галаву і плачу, горка, горка плачу!.. плачу і прычытваю: „Божа мой! Божа мой! За што такая кара? за што такая мука?.. Ці знаюць аб гэтым татка з мамкай? Яны-ж нада мной гэдак ніколі ня здзекваліся... і я іх слухаў, разумеў што яны мне загадывалі, ўмеў скура і сьціпна справіць усякую работу. А тут увесь розум з мяне вышыблі... „Тоя

панімаеш? гэта панімаеш?“ — „Так тошна вашэ скародзіе!“ А сам ні кляпа не панімаю... „Эх, думалася мне, — каб умеў сам пісаць, выліўбы у пісьме к бацьком усю гаркату с сваіх грудзей, і мне можа стала-б лягчэй, — дык што-ж, калі я не знаў ні „бэ“, ні „цэ“, — быў цёмны, як піўная бутэлька... Ну, але, як засела мне ў галаву думка паслаць ліст на бацькаўшчыну, дык я ўжо ніяк ня мог с сабой саўладаць... Хоць быў я і пужліў, як заяц, але раз неяк купіў дзядзьку паўкварты і адважыўся папрасіць, каб ён напісаў мне пісьмо... Дзядзька быў сярдзіты і ня дужа гукаць даваўся, але увідзеўшы паўкварты неяк зьмяк і так гэта лагодна кажэць: „Добра! А аб чы-жа ты хочэш пісаць?“ — Я — так і так.. ну вядома... пра ўсю крыўду... А ён, брат, як раўнец на мяне: „Дурэнь ты, брат, ешчэ, дурэнь! шэрая ты сьвітка... Нешта так можна пісаць?“ — „Пішы кажу, вашэбродзіе, як знаеш.“ — „То, то!“ І напісаў гэтак:

„ Дарагой радзіцель і дарагая радзіцельніца, так сама браці і сёстры...

Паведамляю Вас, што жыць мне у службе харашо... Служба лёгкая. Дзядзька дужа добры. Адна беда — я забалел. Лежу

ў акалодкі. Прышліця рублёў пяць... Нада
лячыцца... ды й з начальствам сьвіннёй
ня быць... Кланяюся і цалую ўсіх вабшчэ“.

Знаў, ён як напісаць, але с пісьма гэтага, чаго хацелася, ня выйшла...

Праз некалькі нядзель завець мяне
дзядзька і кажэць: — „Твая радня такая
самая сволач, як і ты. Слухай што пішуць:

„Мілы наш браток!

Папраўляйся як небудзь сам, а на грошы выбачай. Досыць сваей бяды. Татка памёр — схавалі... Мамка хворая — хвэйчэр грошы дзярэць... Гаспадаркай арудаваець стрыечны дзядзька Атрахім, — але ён яе не правіць, а псуець. Прадалі, каня, карову.. Пакуль ты дамоў вернішся, пэўні нічога не астанецца“...

Посьля гэтага пісьма такая, братка ты мой, стала мяне нуда грысьці, што не знаю, як я ўжо і вытрываў... Ну, але не пісаў дамоў болі ні слова. З дому да мяне так сама нічога не пісалі... Цяжка было... Пакуль і службу атслужыў сэрца ныла і душа як у пеклі смажылася... Але, дзякуй Богу, так-сяк дабіў апасьледні год...

Дабіраюся да сваей хаткі: „Бог знаець, хто чым і як мяне спаткаець?“... Ах, браток Цыпручок! Даўно гэта было, а і ця-

пер успамінаць балюча... Пакуль я вярнуўся — брата здалі... Мамка хворая сланялася, як сыцень... Што ей балела? невядома: хадзячая тлела і тлела... Паміж сёстрамі пастаянныя нелады і штодзенная грызьня... У гаспадарцы пусткі і упадак. Кароўка, авечка і... больш нічога... Які быў пасуд і земляробны спронт усё закідана, паломана, раскрадзена... Мамка кінулася ка мне на шыю, я к ей... Ад радасьдзі, ад жалю і гора хацелі плакаць і... не маглі... Яна ўжо даўно выплакала свае сьлёзы, — у мяне закамянела сэрца. — Як увідзіў я, да чаго вярнуўся, дык у грудзях у мяне, як бытцым што адарвалася, — зашчаміла і заняла так балюча, што і сказаць трудна... Ня мог я ні есьць, ні піць, ні спаць... Асунуўся, састарэў, сацьмеў, стаў відзя-відзя сохнуць і чахнуць... думаў, што хадзячы згнію... Дайшло да таго, што вось, здаецца, чуць не так нагой ступлю, і... плеўка на сэрцы покнець, і... капут мне... Але нутро мусіць у мяне крэпкае: ўсё я вытрываў, усё перанёс...

Знашліся к таму добрыя людзі, каторыя, дзякуй ім, сталі мяне да памяці давадзіць. — „Якім, Якім! — казалі яны, — што ты гэта робіш? Куды твае вочы гля-

дзяць? Што ты сагнуўся перад бядой і апусьціў рукі? Нікому ні нават табе ад гэтаго ня лепі, а горш... Помні, што ўсё ад Бога... А ты і сам на німашто зводішся і старуху матку без пары на той сьвет прагоніш... Гэта і грэшна і стыдна“.

Віджу—праўда: бачу, што, калі неперэмянюся—і сам сябе да сухот давяду і мамку без пары у яму сьпіхну... Нічога, думаю сабе, з гэтаго ня будзец, трэба крапіцца, ды брацца жыць. Віджу, што ціраз мяне мамка, худзец, вяніць і чахнец горш як ад свай хваробы... Жалка мне яе, так жалка, аж здаецца у грудзях у мяне перэварачываецца .. „Трэба стаць чэлавекам, трэба брацца жыць“... усё роўна, як малатком хто стукаіць мне ў сэрцэ... А як жыць узяцца?.. Коніка німа, таго німа, другога німа... Ах, Божа мой міласэрны!..

Пайду, думаю сабе, да дзядзькі, — запытаюся, куды ён што падзеў; ніхай ён даець мне раду і помач, як за гаспадарку ўзяцца. Іду і думаю: так і так скажу... А як прышоў — каб слова. Нешта паткацілася мне пад горла і, як апцугамі, сьціснула самы праскок; пад сківіцы, як хто сьпіцай таркануў... Стаю у парозі... Дзядзька і тое, дзядзька і сёе, а я толькі рукой махнуў, ды й павалокся назад,

Прышоўшы дамоў стаў радзіцца з маткай, які ратунак узяць. Які-ж ратунак. Згадзіўся і я так сама, як калісь то мой бацька, у тры дні, ўзяў канішку на выплатку і завінуўся працаваць... Працаваў я шчыра і рупна—і праз два, тры гады гаспадарка мая, дзякаваць Богу, стала папраўляцца, — дык тут ізноў беда: мамка памерла... Клапотнае і горкае жыццё ад самых маладых гадоў падтачыла яе здароўе, а цяжкая, безпрарыўная работа падарвала яе сілы, высмактала клёк... Натужыўся, наплакаўся я па ёй... Дармо, што сам быў ужо не дзіцянё... Добрая была, рай ей сьветлы... і мяне жалела да астатняго часу... Жалеў і я яе, крэпка жалеў... і цяпер жалю... На мёртвую Радаўніцу і ў Троіцкую Суботу кожны год хаджу на яе магілку памаліцца Богу і пажаліцца на сваю ня долю... Браток, Цыпручок! Жывём мы і жывое думаем: працуем, стараемся, напінаемся, праўдай і крыўдай сабіраем багацтва, сулім другім зло, завідуем, — а на сьмерць і ня думаем... А ўзойдеш на магільнік... Тут Янук, там Франук, тут Кузьма, там Лаўрук, — і багатые і бедныя, і старыя, і маладыя, і добрыя і блягія — усе упопеч лежаць... Разлучыла зямелька: тавары-

ша с таварышам, мужа з жаной, бацькоў з дзяцмі, дзяцей з бацькамі... Магілкі зарасьлі дрэвам і травой, крыжы паваліліся, каменяныя уехала ў зямлю, літары сьцерліся... Паглядзіш, падумаеш і перш-на-перш неяк страшна... А пасья як падойдзеш да родных магілак, станеш маліцца, прыкланішся да зямлі, пацалуеш абросшы мохам крыж, адменяцца думкі і мінецца страх. Паміж тых, што каля цябе і пад табой у зямлі лежаць, ты зробішся, як свой чэлавек. Асабліва цябе цягнець да сваіх — кроўных. Тут твой бацька, тут матка, тут дзед... Прыслушаешся: душа твая таець, як сьвечка... Такая возьмець цябе сукруха, такі агорнець жаль і ахвота памерць і увідзецца с сваімі, што сьлёзы пасыплюцца, як гарох... Мамка, мамка!... плачу я часта на яе магілцы: вазьмі мяне да сябе! Досыць я нагараваўся, досыць напакутаваўся.. Ніхачу я болі сіратой жыць на гэтым сьвеці... Дзеткі мае! малюся часта я цяпер: вы памерлі бяз грэху, - можа цяпер анёлкамі на небе... Прасіце Бога, каб ён прасьціў мае грахі і пазволіў мне па сьмерці ўвідзецца з вамі...

Якім змоўк, выцягнуў насатку, змахнуў з вачэй сьлязу і глыбока задумаўся...

Багаты чэлазек ні славам, ні сьлёзам
маім не паверыць, — бо багатаму жыць —
уцеха, а ўміраць — беда: і жыцьця і ба-
гацтва жаль... Цяперашні малады сьвет,
хоць і бедны, але так сама не паверыць, —
бо цяперашні сьвет пусты, бяздушны, у гру-
дзёх ня сэрцэ, а камень... Калі хто стрэ-
ляецца, ці ў воду кідаецца, дык толькі ад
таго што вум за розум заходзіць... А ў мя-
не, братка, і сэрцэ-воск, і гора мяне сіл-
ком са сьвету гнала і гоніць... Ніхто му-
сіць не нацерпіўся такой бяды, ня відзеў
столькі ліха, як я. Чуць толькі жалобу па
мамцы аднасілі — сёстры адна за другой
пачалі замуж выходзіць, — банкет за бан-
кетам, расход за расходам, а працаваць
стала некаму: абадзіночаў я сусім. Сталі
мне людзі раіць, ды й сам я увідзеў, што
трэба жаніцца безпрыменна... Дай я да
дзеўчат прыгледацца і спадабаляся мне
мая пакойніца Мар'яна. Праўда і яна была
такая самая бедненькая, як і я, але спа-
койная, ладненькая і працавітая. Пачаў я
к ёй падмаўляцца: так і так, кажу: пама-
жы гора гаравачь, будзь маею жонкай. На
гэта не ўважаў што я бедны, але я ста-
рэнны і да ўсякай працы здольны. Ня бу-
дзеш ты у мяне бяз хлеба сядзець. Так

сама па натуры ты мяне ня бось: я цябе заўсёды буду жалець і шанаваць, абы ты сама была добрая і мне ў жыцьці памагала“.

— Што-ж, кажэць: я цябе не гáню і пайду за цябе, — а што мы бедныя — гэта нічога: беднасьць ня грэх а багацьця у Бога, — дасьць Бог здароўе і долю шчасьлівую, дык і багацьце нажывём. Пажаніліся. Пільна і шчыра узяліся працаваць; у кожным месьці намагалі на свае жылы і мала-памалу сталі зажывацца. Дзякаваць Богу усё ў руку ішло. Пачалі і дзеткі знахадзіцца... Жыві Якім, ды цешся!., Аж, брат, стой!. пачэкай: беда ня сьпіць. Секлі мы дровы у лесі. Народу цьма. Пусьцілі нейкія людцы асіну с іня. Закруцілася яна, завярцелася, пашла не туды, куды трэба, і сьцебанула мяне сукам па крыжавіне... Думаў — душой загавею, аж не: на гора жывуч чэлавек. Цэлы год жонка нябошчыца жывакостам обкладала, а я лежаў, як Лазар, не ўладаў сабой, ды й толькі. А пасья ачунеў, мала-па-малу раскратаўся, па троху, стаў і на работу выходзіць. Дык жонка захварэла. Кацёл-судавік на прыпечак падняла і ніначы крэпка сярэдзіну нарушыла. Гвалту кры-

чыць, ратуначку просіць... І па́рылі, і зёл-
камі пайлі, і чаго не рабілі — усё напрас-
на... Што далі — горэй, што далі — го-
рэй. Есьць ня можна, хадзіць ня можна,
лежаць ня можна... І ёй мука, і з ёй му-
ка... Так праз колькі дзён і Богу душу ад-
дала... Добра ешчэ, што ня доўга мучыла-
ся і ў вялікі кошт мяне не ўвагнала.

Астаўся я с траімі сіроткамі: адна дзе-
вачка ужо дужая, а другая і хлопчык — ма-
ленькіе. Што рабіць? Думаў і так, думаў
і гэтак, шмат хто ізноў жаніцца раілі. Не,
думаю сабе! З другой толку мала: і для
мяне яна будзець не таварыш і для дзетак
маіх не матка... Дый нябошчыца, думаю.
Будзець абіжацца... і не жаніўся. Цяжка
і прыкра было, пакуль прылаўчыўся да баб-
скай работы але так-сяк прывык. Цяжка
было і на нябошчыцу забыцца, але дзеткі
падрасталі і з імі я адвадзіў душу і у
жыцьці ад іх помачы спадзеваўся. Стар-
шая дачушка стала ўжо пад дзеўку падбі-
рацца, хатнюю работку спраўляла, — ды
й меншая с сынком тым-сім помач давалі:
сыноч на пасту ганяў, а дачушка нянькай
служыла. Думаў ізнова — вось-вось на да-
рогу выб'юся, дзетак да парадку дастаў-
лю, а тады — хоць і паміраць, абы Бог

сьмерць шчасьлівую паслаў... Эх, братка ты мой! Усяк чэлазек жывучы перадумаеш. Але праўду людзі кажуць: думкі за гарамі, а сьмерць за плечамі. Памерць хоць я і не памёр, але каб памёр, дык было-б і найлепі. Такая братка ты мой, беда на мяне абрушылася, якой я ўжо і не спадзеваўся. Сынрок коні павёў купаць — утапіўся; дачушка с калыскі зваліўшыся адтрасла гнёўкі і памёрла... Астаўся я толькі з бальшачкай. Ня буду Богу грэшыць і пуштога казаць — жалела яна мяне і шанавала і ў рабоце была старэнная і спрытная. Я й за гэта дзякаваў Богу і сам чапаўся памаленьку, стараўся колькі сіл, і гаспадарка наша йшла парадкам! Малапа-малу сталі забывацца на сямейную утрату, а бяду, дык і саўсім здаецца перэмаглі. Паглядзіш, бывала: і тое ў нас ёсьць, і другое есьць, і скацінка ў хлеві, і хлебец, у сьвірні, і палотны у скрыні, адежкі хапаець і скварка за скварку заходзіць...

Але, братка, шчырая праўда, што беда чэлавека сем раз у жыцьці пробуець, і ўсё найбардзі тады, як чэлазек абаспечыцца і на яе забудзецца...

Сталі трапляцца да дачкі сваты. Прыезджалі і нішто сабе мальцы: асобістые,

гаспадарныя, добрай радні і ня бедныя, — можна было аддаваць і вочы заплюснуўшы. Мне і людзі гэта казалі, — дык не! У мяне тады сусім другое было на ўме. На што я, думаю сабе, буду выпраўляць дачку з дому, а сам аставацца сіратой. Вазьму добрага чэлавека у хату, будзем жыць, адзін другому патрапляць. Памру, хоць вочы будзець каму закрыць, — а астанься адзін — ніхто і сьмерці ня ўвідзіць... Не паслухаў людзей. Хто што, думаю сабе, ні гукай, а я сам сабе не зраднік і свайму дзіцяці ня злосьнік. Зраблю як сам знаю... і зрабіў...

Гукаючы раз з дачкой аб яе замужжы стаў я падбіваць яе на тое, каб лепі ўзяць прымаку. Так і так, кажу, дачушка: людзі намі не ганбюць і мы людзей не павінны дужа чурацца. Можэш выбраць сабе таварыша па душы, і замуж выходзіць я табе не няволю... Але перш-на-перш вось што я табе скажу, і ты паслухай мяне старога. Ты ешчэ не перэстарэлася: сьпяшыць некуды — пасьпяшыш людзей насьмяшыш. Другое — не хачу я адзін астацца, як пень... Падумай сама—няўжо-ж табе мяне не жалка? — Жалка, кажэць, татка, ось як жалка і цябе, і нашу хатку, і нашу гаспадарку. —

Дык вось што кажу: хоць ёсьць пагавор, што дзеўка такі тавар — калі пытаюць, тады й збываюць, — але не хацелася-б мне ешчэ цябе, дачушка аддаваць. Волей мы пачэкаем — можа найдзецца добры чэлавек у хату. „Татка! — кажэць дачка: ты знаеш, што я цябе жалю дужа крэпка і павінна кожны раз цябе слухаць, к таму ешчэ выходзіць замуж я ня дужа сьпяшуся і цябе кідаць аднаго не хачу, — будзем ждаць: можа гэта будзец і лепі...“

А мой цяперашні зяць нашу гэту гаворку як пад дзвярмі слухаў. Чорт яго, прасьці, Божа, грэх, ведаець, аткуль ён і браўся, — але як увязаўся, як улёг за дачкой, дык і радачкі німа. На тым стаў, што падбіў дачку: ўрэзалася дзеўка па вушы. Яно то, нечэга сказаць, і прыгожы быў, і прытом — кроў з малаком, і хіцёр, і абходзіцца умеў. Глядзіш, бывала: так ён каля яе віхліцца, так увіваецца, так прыемна усьмехаецца і разумна гукаець, што аж старому зайздросна. Ды й ка мне, шэльма, знаў як падыйці: паўкварты на гасьцінец прынясець (зьведаў, гіцаль, маю натуру), валенцы к зіме купіў... А ў гаворцы? — так спрытна мне патрапляў, што я гатоў быў і пабажыцца, што лепшаго для дачкі

мужыка, а для мяне зяця і ня трэба.

„Ай, глядзі, глядзі, Якімка! — казалі мне людзі. Глядзі, каб табе не прышлося ад свайго зяця на кулак сьлёзы націраць... Што ты ў ім нашоў цікавае?... Гарадзкі алегант, і прайдоха — вось і ўсё... А дзе ты відзеў, каб с сьвецкага бадзяўкі чэлавек вышоў? — І да службы і пасья службы ён па гарадох цягаўся. Прыпільнаў, ці моліцца ён хоць Богу?...“

І так падзяўблі мне гэта ў галаву, што, як гатоў быў я хоць заўтра вясельле скакаць — дык пачаў ужо упірацца. Благога кажу, ты мне, Пракопка, нічога не зрабіў, але выбачай, не магу я цябе да дачкі у прымакі ўзяць. Бог цябе ведаець які ты, аткуль браўся, і якая мне ад цябе будзець пашана... Во й людзі кажуць, што ты па гарадох бадзяўся, можа дзе колік і сумленьне сваё ўтапіў...

— „Эт, тата! (ён ужо мяне і татам зваў) — ты стары, а гукаеш, як малы. Чым я дачцэ тваей не пара, ці табе чым ня сын? падумай сам. Што я бедны ды сірата?.. гэта пустое! Беднасьць, ня грэх, а сіраце дзе-ж бацьку ўзяць? А ў гарады горэ мяне гнала. Свая старана не прыхінула, а сьвет вялік: я й кінуўся шукаць дзе

пражыць лепі... Адзінокі хоць дзе з голаду ня здохнеш, але ў горадзе і скарэй найдзеш што рабіць і болі заробіш. І ніхто там на цябе пальцамі ня торкаець і крапіўнікам не дражніць. Тамака так: добры чэлавек, спраўны работнік — і пачот табе, і ўвага, і з роўнымі роўным цябе лічуць — нікому німа дзела да таго, як ты тварыўся, ці як радзіўся.“ — Прасьці, Божэнька, грахі цяжкіе, дадушы так мне і кажэць, — на шчот гэтаго язык у яго як у сабакі. А падумаеш — і праўда... „А тут я, кажэць, горэй горшаго. Тут я: і гарадзкі жулік, і п'яніца, і лайдак і безбацькавіч... Клясьці нікога ня буду — Бог хай усім аддасьць... Але ты, татка, па праўдзі скажы: ці чуў ты, каб я дзе пабіўся, каб я што украў, каб я каго скрыўдзіў?..“ — „Што не, то не, — пустога і казаць ня буду.“ — „Ну вось відзіш! Заўсягды жыў я с сваеі працы, с сваіх мазалёў, і жыў ня кепска: галодным ня быў, голы не хадзіў, па грашах не тужыў... Але я табе, кажэць, проста скажу: надаела такое жыцьцё: ні каля, ні двара, ні прытулку свайго, ні роднай душы, — адзін як воўк... Пазавідаваў я тым, што маюць і сваю зямельку і сваю сямейку. Захацелася мне папробаваць шчась-

ця... Прыехаў я ў ваш бок, прышлося па-
чуць пра твае справы. Увiдзеў тваю дач-
ку, пазнаемiўся, — яна мне дужа спада-
балася... Ну, думаю сабе, — папрабую сва-
тацца, а можа давядзецца i гаспадаром
быць... Аж вось це й раз!.. Дачка туды,
сюды, — а ты i з аглабель вон... А ўсё,
татка, людзi... А па мойму так: людзей слу-
хай, а свой розум мей. Падумай, татка!
Усякаго я ўжо i лiха наглядзеўся i гора
нацярпеўся. Я i, Божа мой, як быў-бы рад,
каб мець свой прытулак i крошку зямелькi.
Я i гаспадарцы радзiў-бы i цябе шана-
ваў-бы... Ахвота твая — зрабi што па сiлi;
ня хочэш — сядзi на печы, еш хлеб, ды
мною камандавай...“

Так, братка ты мой, гукаець, як мас-
лам па душы мажэць. Да дачкi прыхiнец-
ца — так гэта ён лагодна, так дэлікатна...
I шчабечэць, шчабечэць, усё роўна салавей
вясной... Я й памякчэў... Ужо i на людзей
злююся, што яны так напрасна чэлавека
абрэхалi. Але яму пакуль што так кажу:
„Дык ты-ж пачэкай з гэтым ешчэ пасьпе-
ем. Пажывём далi, падумаем, лепi адзiн
к другому прыгледзiмся, лепi адзiн друго-
га пазнаем, — сьпешацца нiма па што:
пасьпяшым, людзей насьмяшым...“ Не ад-

разу-ж, думаю сабе, тут мне перад ім макам рассыпацца. А яму ніначы сусім другое уроілася. Яму паказалася так: вось табе Бог, а вось парог.. Дык ён мне і будзець казаць: — „Ну ладна, кажэць будзем ждаць, — але глядзі, каб людзі і праўды не пасьмеяліся“...

— Пцьху! ты падлец, думаю сабе, — ешчэ ён мне і пастрашку даець, — што-то ён мне зробіць?.. Але змоўчаў... Жывём далі. Трапляецца ён да мяне часта, але пра жаніцьбу каб слова. Мне узвадзіць гаворку ні то, ні сё — і маўчым абодвы. Даліболі стаў ён прыходзіць радзей, а за тым і сусім унік.

Ну, думаю сабе, ці на доўга, ці на каротка, ці на добрае, ці на благое, але дзякуй Богу аткараскаўся... Мне неяк і веселей стала. Эт, думаю сабе: нашоў жыд ярмолку — не абрадаваўся, і згубіў — не спужаўся, — ня йдзець і ня трэба. На такіх зяцёў, дзе ня пойдзеш — узабьешся. Але гляджу: дзяўчына нешта змаркоцілася. — Што-ж таб, дачушка, пытаюся, — шкода яго? — Не! — А сьлёзы усё роўна як гарох: кап, кап, кап — і пасыпаліся... Эт, думаю сабе: вядома маладосьць — дурносьць, — адвыкнець! А ў сэрцэ мне... цюк!..

Праз колькі нядзель гляджу — дачка мая неяк пільна пачала шырэць і грунтаўнець. Бабы засакаталі: Якімава дачка у прыбытку. — А гэсь утрапеньня! — думаю сабе: то калі ды праўда — цешся Якім... Аж і вышла на праўду... Прыпомніліся мне тады словы Пракопа... Сьмяюцца людзі. А Пракол і дзвярэй не атчыніць. — Што рабіць?... Спатыкаюся я з ім неяк на кірмашы. Паздароўкаліся. Што-ж ты, кажу, — Пракопка, на нас забыўся? Як хадзіў, так раптам і кінуў.

— Ты сам мяне, кажэць, выправадзіў.

— Дзе там явыправадзіў! хіба можа слова якое не так сказаў, дык ты-ж мне выбачай.

— Ну ладна, кажэць: злосьці я ні маю, а калі можа хочэш аб чым болі пагукаць, дык пойдзем дзе-нібудзь у зацішэк: па чарцы выпьем і аб сім паталкуем.

Знаў, пракляты дух, мае мысьлі... Ну, але ладна... Разгукаліся: я гэтак, ён так, я тое, ён другое; але у канцы канцоў усё такі выйшла згода. Сталі расходзіцца. Ну, кажу, бывай здаровенек, сыноч! Толькі не марудзь: відзіш я ўжо стар, і дачка па табе змаркоцілася, — трапляйся і будзем вясельля скакаць.

— Буду, кажэць, не ў забаві... Пашоў ён, а я і рукі у гору падняў. Дзякуй табе, Божухна, і табе, Пракопка, што са стыду нас выведзеш і ад гора вызваліш!

Агарнула мяне радасьць, — абрадную, думаю сабе, і дачку... Еду дамоў с кірмашу і сьвятыя песьні сьпеваю...

І ня буду казаць — не абмануў ён мяне. Вось ужо дзевяты год, як астаўся маею дачкі мужам, а маім сынам.

— Дык чаго-ж? перабіў Цыпрук: ты цяпер і дзякуй Богу. Дармо што ня родны сын, а калі добры, дык усё-ж такі, пакуль сам кратаешся, ён табе памагаець, — а ня будзеш здолець — старога гадаваць будзець...

— Эх, братка, братка! Не знаеш ты майго зяця і ня ведаеш нашаго жыцьця. Памагаець ён мне якраз, як кашаль хваробі, а ў старасьці нагадуець, як сава сваіх дзяцей.

— Ну, што ты! Няго-ж твой зяць і праўды такі вырадак? Усё-ж такі ён гаротны чэлавек. А людзі кажучь: хто сам гора відзеў, той і другому спагадаець...

— Так то яно так... Але, браток ты мой! Табе здаецца, калі мой зяць загава-рываць зубы мастак, дык ён і чэлавек доб-

ры? — Не, братка! пажыў-бы ты з ім — пазнаў-бы дзе ракі зімуюць...

Як толькі пажаніліся, не пасьпеў у хаці абагрэцца — зараз свае парадкі уводзіць пачаў. І тое яго, і гэта яго — пазапіраў, пазамыкаў, ключы у кішэнь: ня сьмей, бацька, ні куды ступіць, нічога парушыць...

— Пракопка, сыноч, кажу: што-ж ты гэта робіш? Па маею галаве твая поўная воля, а пакуль я жыў, усё такі у сваею хаці і над сваім дабром я гаспадар.

— А не, кажэць: выбачай! Ты браў мяне не за парабка, а за гаспадара і за сына, а я ў цябе на гэта ня дужа прасіўся — гэта раз. Ты ўжо стар і з розуму выжыў, і мая апека табе болі патрэбна, як мне твая — гэта два. Працаваць, а с чужых рук глядзець, к гэтаму я ад малку не прывык — гэта тры... Запішы усё гэта сабе на лбе і не памыкайся лезьці туды, дзе лычкам завязана...

Во, Божа, твая воля сьвятая, думаю сабе: няго-ж на гэта ўжо нідзе і суду німа. Я туды-сюды, с тым-сім зарадзіўся... „Во!.. як гэта, кажуць: твая роўная ўласнасьць!“. Пад’жыгнулі, падвучылі — ажаліўся. Пазвалі ў суд. Выляціць, думаю, зяцёк, як корак з бутэлькі.

— Дзе вясельля скакалі? — пытаецца суд.

— Вядома-ж дзе, кажу: у маеі хаці.

— Ну, ступайця і жывіця, як і ўперад жылі.

— Як, кажу: як сабака с катом?

— А як сабе хочэця.

Вось це й раз!.. Усе паднялі хохат, а мяне рэжэць і абіда. і дасада, і аж я чую, як у мяне лоб смыліць ад стыду.

Зазваў зяць усю воласьць на чэсьць да Лэйзара, — пашоў і я, і так з гэтай нячывілі нахлюбаўся, што ні пачуў, як і дамоў прыехаў. Прачхнуўся назаўтра, а зяць і наругаецца.

— А што, бацька, — чыя большая ўласнасьць?

— А прападзі ты, кажу, сусім разам, — ня лезь ты мне ў вочы! Хай на тваей шыі валё..

Чорт мяне таўхануў судзіцца! Да суда было ліха, а посьля суду і пагоршала. Зяць поўны гаспадар, а я нічога. За тым-бы я ўжо і не ганяўся-б, каб усюды быў мой кірунак: ніхай сабе думаю робіць, як сам знаець, дык, братка ты мой, каб жа так—у чым не было-б абіды. Ато, тут трэба праўду сказаць: жывучы у горадзі зяць

прывык да чаркі, да скваркі і да розных трункаў, а ў нас гэта аткуль ўзяць? У нас так: капуста, крупнік, бульба, а хлеб траякі: белы, чорны і ніякі! С кароўкі па нашай пашы гаршчок прылысіш і ладна; а кабана калі якога зацісьніш, павешаеш у самым стропі, каб кот не дастаў, і вісіць у запасі для добрага чэлавека. А сам так: што зьеў, то і ладна; абы кішка не вургла, а маўчала. А ён ні туды таго: боўць, боўць лыжкай па місі.

— Фэ!.. ні магу я па гэтай бурзе жыць: не пасыцеіш — апузацееш.. Ложку аб стол і сам з-за столу. Калі жонка стаўбунк які малака зьбярэць — ён вяршок сапьець, — курыца яйцо зьнясець — ён выпьець, — узаб'ецца пад страху — тэй самай скваркі кавалак адрэжэць — зьесьць, на гэта і цызорык заўсягды ў кішані носіць, усё роўна як гныш які..

— Што ты гэта робіш? — ня выцерплю я на іншую пару: што ты памаўзуеш, як кот? Мусіць жа і ўсе патрапілі-б ўгэтак рабіць...

— Мусіць то не! мусіць аблізьніцеся... Ды й на здароўе вам гэта ня пойдзець.

— Чаму-ж так? Чым жа ты наднейшы?

— А вядома наднейшы — я малады, а ты стары. А ці чуў ты гэта, што малады што зьеў, то як Бог даў, а стары што зьеў, то пішы — прапала.

— Ну добра, кажу: гэта да мяне чарку пьёш, — а жонка?

— А бабам з гаршкамі знацца, а ў мужчынскіе справы не мешацца...

— Як ты гэткі, дык ты-ж, кажу, — і дзяцей сваіх крыўдзіць будзеш. Во ўжо ёсьць адзін, а яшчэ пэўні не апасьледкі у печ...

— А вось беда! хоць і дзяць. А ты за іх не заступайся. Ребяты, як парасяты: калі на руку пойдучь, дык чым іх ні кармі — на жывое выжывучь. А самі на сябе як заробуюць, хай тады смачней і зьядучь...

— Ну гэта ніхай сабе, кажу: ды і табе-ж аднаму заўсёды гэтак рабіць ня гожа: ці хопіць у канец, як ты будзеш гэтак ласаваць?

— У канцы, кажэць, і ўвідзім...

Згукайся ты з ім. — Ты у дзверы аён у вакно, — ты ў вакно, а ён у другое. Але дзеле таго дзеле спраўдзілі мае словы... Сагнаў, сагнаў усё разам, а пасьяля хоць зубы на паліцу кладзі.

— А што, кажу, сынок! Упёрла?

— Што ўпёрла? мала я па гэтым дбаю. — І праўда — які пуд збожжа ці хунт воўны — у горад і грошы сабе у машну. Карчма пад бокам, — які час—ён туды: кручок гарэлкі выпьець, селядзец, кавалак пірага зьесьць. Я — кажэць — крамніну люблю. Ах, каб ты хварэў! А я на крамніну, дык мусіць плёваў-бы. Па сьвятых днях у сваю хату і носу не пакажэць. Прылаўчыўся у карты гуляць — ну і рэжэць, пакуль машна трываець. А я дома і скацінкі дагледзь, і зрабі, што трэба пільней, а каб лепшае што зьесьць — дык ражон старому хрэну...

— Гм... Не цікавае, брат, як гэтак тваё жыцьцё... — Якая у чорта цікавасьць!.. Нашлося ужо троічка дзяцей, — думаю — схамянецца. Аж, крыў Божа! Адбіўся ад хаты, блутаецца дзе дзень, дзе ноч. Што заробіць — прапьець, на баранках, на пірагах праесьць, ці у карты прагуляець. Дамоў калі на рэд час і пакажэцца, дык толькі і лучыць, каб што ухапіць. А хапаць-жа ёсьць што! Досыць мне старому на хлеб зарабіць, а нажыць што — дзе там ужо! А тут і прычына ешчэ здарылася. Пад жытнее жніва залілася у балоці наша

кабылка. Зачапілася скачучы путамі за корч, рынулася на ўперад, хлѣбнула вады — і квіт! — Пцѣху, ты прападзі! Дзе коратка, там і рвецца. І снапкі на полі, і зямельку пад жыта рыхтаваць трэба, і пахата не за гарамі, а тут і ратуначку німа, — а зяць і вухам не вядзець.. Але, дзякаваць Богу, што Бог ні бяз міласьці, а сьвет ні бяз добрых людзей. У суседнім хульбарку жыў арэндатарам слаўны чалавек. Пашоў я да яго, так і так — разьбедаваўся. Аж, лёгка яму ікніся, дзе ён ёсьць, ад слова даў мне коні і с поля павазіць і жыта запахаць. Па восені нсяк адтуль-атсюль згарусьціў я рублёў с пятнаццаць сваіх, у Ахроіма пазычыў дзесятак і купіў сабе каня. Купля папалася нішто сабе: канятка круты і цяглы, ды й се на ешчэ жупарыў ладна. Дзякуй Богу!.. Жывець, думаю сабе, ізноў Якімка.. Прадаў пан лес на ваду, аткрыліся заробаткі.— З восені хадзіў я сеч штэнцілі, а зімой паехаў вазіць.. З зяця помачы німа ды і ўсё. Калі-ні-нікалі узбрыдзець, як воўк— і ўзноў пашоў цягацца. Пачнець жонка яму баіць: — „Што ты гэта робіш, Пракопка? С чаго гэта табе сталася? Зачым ты ні сам не жывеш, ні нам не даеш?

Буркнець сам сабе пад нос, націсьніць шапку, ды й за дзьверы... А пасья няк узжаліўся.

— „Ладна, кажэць: я й сам бачу і знаю, што німа толку так жыць, як я живу: і грошы прапускаю, і здароўе і гады свае надарэмна трачу. Але хоць-бы я і добрым зрабіўся, да сямі вярнуўся і працаваць стаў,—вы-б пэўні усё на мяне гневаліся-б, і я для вас быў-бы як чужы...

Так, шэльма, падлізаўся, што аж нам яго стала жалка.

— Вось ты які, кажэм: грэх табе і гукаць гэтак. Будзь толькі ты да нас добры, а мы да цябе нейлепшымі будзем.

На заўтра я палез на печ, а зяць паехаў штэнцілі вазіць.

— Глядзі, глядзі, Якімка! Глядзі — каб ён табе не падвёў якой машынкi! Нам так здаецца, што ён на нейкую хітрасьць ударыўся!

Гукайця на здароўе думаю сабе, — а я пагляджу, што з гэтаго выйдзець: — чэлавек можа і запраўды схамянуўся, дык няго-ж мне яго у хату не пусьціць?..

Жывём. Я каля дому, зяць штэнцілі возіць... І так гэта ён рупна узяўся, што за нядзелю зарабіў болі, як я за дзьве:

вядома маладзейшы, дужэйшы... Ладна.
Цешымся мы з дачкой і яго хвалім.

— Гэ! кажэць ён раз, — якіе гэта заробкі? Людзі у двое проці мяне зарабляюць. Проста, зайздрасць бярэць. Ці-ж я так ня мог-бы? Дык што-ж, калі канятка наш зусім слабы. А я татку вось што скажу: ці прададзём, ці зьменяем свайго падлюка, даложым заробленныя грошы і дастанем сабе лепшаго. А то куды к чорту такая работа: дзе сьнег глыбока—ня лезь,—ваза большаго не кладзі, — ні з возам, ні ў легцы шыбка не гані, — сустрэўся с кім — прасі дарогі, а не — сьпіхнуць цябе на бок, і кукуй з ім, пакуль хто не паможэць на дарогу выцягнуць... Людзі зьвернуцца два разы, а ты—раз, — людзі заробюць два рублі, а ты—рубель... Адно толькі марудзтва. Цягаешся, як Марка па пеклі, — у самога лысіна мокрая, а ў рабоці спору німа. Каб ні хлеба, ні сена свайго, дадушы, на харчы не зарабіў-бы... На добрым кані сколькі ні ўзлажыў, — пашоў і пашоў, — а на нашым... пцьху! воўк це зарэж... і злосьць, і жаль і рабіць нечага... Добра, што сам ешчэ пры здароўі: тузанеш туды, сюды, паможэш і пхнешся далі...

Гукаець добра, а пярунцябе ведаець, што ты думаеш.

— Дык ці-ж я табе бараню? Відаць, што, кажу— нячым самому мардавацца — лепі дужэйшаго каня набыць, — рабі як знаеш.

— У мяне, кажэць, і мена ёсьць на ведамі. Конь сыцена-сыцяной. Толькі прыдатку шмат трэба.

— Што-ж, кэжу: калі варта — дай.

— Дык ты мне тата, кажэць, дай свае талоны. Заўтра вазьму рашчот і перэгандлюю каня...

На цяперэшні розум фігу я яму выставіў-бы, а не талоны, — а тады дурня злавіў — узяў і аддаў.

На заўтра чэкаем вечэра усё роўна, як невядома чаго. Ні цярпіцца нам. Дачка у вакне тарчыць, я па дварэ лажу, — у абайх толькі і думак: на якім-то кані Пракопка прыедзіць?. Аж глядзім — прэцца на такой самай шкабарыні, як і наша..

Эх, ты, кажу, — шэльма ты, шэльма! На хвароба-ж табе было падлу на падлу менаць! Мусіць-жа, пытаюся, і прыдатку даў?

— А як ты думаў? Без прыдатку яка-ж мена!..

— Ну, вось, кажу...

А ён мяне перэбіваець:

Ты, тата ня гневайся, але ўперад агледзься. На шчот сілы і ўдачы, гэта-ж конь, над канямі конь. Прасі Бога, каб ешчэ такімі канямі Бог цябе і давеку караў...

Паеду-ж я сам у лес пробаваць коня. Аж ён: і гультай, і ваза цягнуць ня дуж і на верх ешчэ — сьляпы, гладка сьляпы на абодвы вокі... Ледзь, ледзь ахапак штэнцілеў на рум завёз і дамоў дабіўся...

— Шэльма ты, кажу, — шэльма! Ты-ж гладка мяне кончыў. Гатоў пабажыцца, што ты не даў, а ўзяў прыдатку... Аддай-жа ты мне хоць мае грошы...

— Псі!.. засьвістеў ён: ці ня думаеш ты іх у зямлю закапаць?..

— А ты, кажу, — дзе іх дзеніш?

— А гэта ўжо маё дзела... я найду мейсца...

Аж і праўда — нашоў. — Стаў ён па цэлых днях прападаць. Прыдзець дамоў — гарэлкай чухаець, як с купы. Да сямь ні слова. Зарыецца, як воўк, і толькі ікаець, а праспаўся — ізноў пашоў... Шмат часу так цягнулася Я мучыўся на сляпым кані — зарабляў, — а зяць тунікі зьбіваў, — прапускаў на гарэлку, што толькі мог зарваць.. Цяжка, не дай Бог, як было цяжка! Я заўсёды у працы, дачка з дзецьмі у сьлё-

зах... Але прышлі канцы к гароду. Прыпёрла зяця. Грошыкі якіе былі вышлі, с хаты сьцягнуць стала нечэга. — А я ўпёрся — не даў ні капейкі. Відзіць зяць — трудна прыходзіцца — пусьціўся ізноў на шэльмоўства. Палагаднеў, супакоіўся, перэстаў піць, пачаў працаваць, — ізноў і дачцэ і мне уцёрся у ласку і дабіўся веры. Мы і на ўсё зло забыліся. А можэ, думаем, чэлазек мала-па-малу і паправіцца. Вядома да чаго прывык — трудна адразу адвыкнуць...

Даждалі вясны. За тые грошы, што былі зімой зароблены, купіў я насеньня і выменяў хоць ня лепшаго, але відучаго коніка... Вось мы і працуем. Зяць як і чэлазек: нічога здаецца, благога. А пасьяля ізноў як чорт на яго усьсеў...

— Што я тут гліну варочаючы зараблю?.. Паеду у горад!..

— Ксьціся ты, кажу: што ты выдумаў!.. А ён толькі усьмехнуўся, ды белкамі на мяне бліснуў...

Ляглі мы неяк адзін раз спаць, як цяпер помню, перэд вясеньнім Міколам. Варочаючыся ад блох, не магу заснуць. Чую і зяць ня спіць, — але мне хоць-бы што, і ён, думаю сабе, з блахамі ваюець. Пась-

ля чую — устаў, надзеўся і пашоў на двор. Доўга ні было. Потам чую — увайшоў у сені, папопаў, паобразгаў; схадзіў у каморку, ды ізноў на двор, — ізноў нема... Пасьля — трэсь... трэсь... трэсь па сталеваньні — палез на гару... На, работы! думаю сабе: ці ня вешацца ён, ратуй Божа, хочэць?... Разбудзіў дачку.

— Ці добра у нас, пытаюся, дачушка, будзець?.. Пракоп на гару палез, — каб, барані Божа, ён чаго сам сабе не зрабіў.

— Ці яго пранцы! Што ён адурнеў... Хіба можа сьцягнуць што задумаў.

— Сьцягнуць, кажу, што ён там сьцягнець, але я гляджу — ён гэтыя дні як не прытомны...

— Якая, кажэць прытомнасьць, калі галава с пахмельля трашчыць.

Прыслухаемся — сапець і стогнець ужо у сянёх. Праўду, думаю сабе, казала дачка: пэўні штось-то валачэць... Я зараз кулёк на плечы, акрыўся, ды й за дзьверы. Выбегаю на двор — і ногі, брат, мае падамлелі. Гляджу — папёр зяць пуру семя і аўчынкі, што я колькі гадоў зьбераў сабе на кажушок. А ў варотах віджу — стаіць якраз нарыхтаваны і мой канішка, запрэжэны у каламашку і ў лепшы хамуток...

— А, Пракопка! А сынок!—крычу: што-ж ты гэта робіш?..

— Гэта маё дзела!—агрызнуўся ён, і садзіцца ехаць. Я наўперад, коніка за аброць.

— Не пушчу, кажу: хоць ты здохні!..

— Не! ты, брат, кажэць, скарэй выдахнеш... Но!..

— Не пушчу... і не дам нічога... ідзі пехатой.

— Мелка плаваеш, крычыць... Но!.. А я: тпрруу!.. Но!.. А -я тпрруу!.. Ды й пачаў заварачываць коніка назад. Тады ён стаў у каламашцы, а ў руках у яго парасон на зялезным прэнці. Хацеў ён мяне гэтым парасонам сьвіснуць, але я пасьпеў сьхінуцца і схаваўся за канёву галаву... Ён мяне адгэтуль, а я на другі бок; ён адтуль, а я ізноў на гэты... Але спанталычыў ён мяне гад. Я ўсё знаеш хаваўся па парадку: раз туды—раз сюды, раз туды—раз сюды,— а ён, гіцэль, як намерыўся на мяне з аднаго боку, дык і ждаў пакуль я ізноў пакажуся. Торк я на гэты бок галаву, а ён мяне — хлысь!.. ціраз лысіну, во й цяпер ешчэ шрам ёсьць. Чырвана ды зелена стала у мяне у вачах.

Ай, ратуйця! крычу, — а аброці з рук не пускаю.. Выбегла дачка.

— А Пракопка! А душачка! Што-ж ты гэта здумаў? Куды-ж ты гэта наладзіўся? Не калеч-жа ты нас, не сіраці дзетак малых! Хацела яна яму за рукі учапіцца, а ён — як перасьвенціць парасонам, дык яна адразу і зьвілася.. Ад парасона толькі рэбры пасыпаліся. На мне пачаў, на ёй кончыў ..

— Гад ты, кажу: гад! Гэта-ж ты маладзіцу забіў! А ён, — як лупянець каня ручкай ат парасона. Конь ірвануўся з мейсца, ударыў мяне аглоблінай ў грудзі, — я й нагамі накрыўся. Пакуль я гэта ачухаўся і ўстаў, дык яго ўжо і сьлед прастыў. Што рабіць? Хацелі даганяць, хацелі да вурадніка ехаць судзіцца думалі.. А як судзіцца? Шукай ветра ў полі. Прападзіён зусім, думаем сабе. Патужылі вядома, пагарэвалі, а пасья ізноў за жыцьцё брацца сталі. Вось ужо чацьвёрты год, як мы бьемся, працуем, гадуем і самі сябе і дзетак. А аб ім і сарока вестак не прыносіць. Выракся і дзяцей, і жонкі і сам як у ваду ўваліўся.

Вось, братка, якое маё жыцьцё!

— Не карыснае... Ну, можа ўнукі, як вырастуць, дзеда зашануюць.

— Браток ты мой! Дай Божа мне лепі не дажыць ні да іхнай шанасьці, ні да іхнай жаласьці. Не дарма кажуць: якое дрэва — такі і клін, — які бацька — такі і сын. Старшы унук — увесь татулька. Цяпер яму гадоў восем, а вазьмі ты яго: стаячаму лапці патпляцець. Спадзевайся дабра, як ён вырасьцець.

— Чаму? Вырасьцець, у розум увойдзець, можа перэменіцца і добрым будзець.

— Ах, браток ты мой! Разумен ён і цяпер — ды толькі ня ў той бок. Ешчэ бацька наўчыў хлеб у гарэлку макаць, а гуляючы у сярнічкі, сам праз сябе так бойка да дваццаць аднаго лічыць прылаўчыўся, што лепі і ня трэба; лаіцца паняўся скарэй, як пацеры мовіць.

— Скажы на міласьць Боскую! Во, які цяпер пашоў сьвет!..

— Зусім на клін сходзіць! А хто вінават? Бацькі... Дзіцянё да чаго вучыцца, да таго і давучыцца. І ці ведаеш: калі дзецям патворства даваць — ня будзець дабра, дадушы, ня будзець! Вось папомні мае словы.

Пётра Беларусь.

Нацыянальная
бібліятэка
Беларусі

Усе, ваму дорага і блізка справа жыцця і адраджэння Беларусі і Беларусоў, выпісвайце, чытайце і шырце беларускую газету

„НАША НІВА“

Гэта душа думак і патрэб Беларусі.

Цэна с перасылкай да хаты: 1 год.—2 руб. 50 к., на 6 м.—1 р. 25 к., на 3 м.—65 к., на 1 м.—25 к.

Заграницай: на 1 г.—4 р., на 6 м.—2 р., на 3 м.—1 р.

Пробныя нумэры высылаюцца дарма.

Адрэс: Вільня, Віленская вул. № 29.

Падпіску прыймае такжа „Беларуская кнігарня“
Вільня, Завальная 7.

Беларуская Выдавецкая Суполка „Загляне сонцэ і у нашэ ваконцэ“.

Прымае да друку усякіе беларускіе рукапісы. Выдае мнiжкі навучныя, балетрыстычныя і інш. Цяперавыпускае у сьвет часопісь „Маладая Беларусь“, таўстыя 4 сшыткі за 3 рублі, аддзельна кожны сшытак па 1 р.; вышла ўжо в друку тры сшыткі.

Новыя сябрукі прымаюцца у „Суполку“ за агодай усіх цяперашніх поўнапраўных сябрукоў; сябрудкі ўзнос ня меней 50 руб. за раз. У супольніні можэ кожны запісывацца, хто унясе адразу ня меней 10 рублёў.

Адрэс „Суполкі“: С. Петербург, В. О., 4 лінія. д. 45,
кв. 16.

B0000000 15 164 15

Приймаецца падпіска на першы
гаспчдарскі месячнік

„САХА“

Падпісная цэна с перасылкай: на 1 год—1 р. 20 к., на
6 м.—60 к. Цэна асобнай кніжкі 8 к., с перасылкай 10к.

Падпіска прыймаецца с кожнага месяца.

Адрас: Мінск, Александроўская вул. № 25.

Рэдактар-Выдавец А. Уласоў.

Падпіску прыймае такжэ „Беларуская кнігарня“.
Вільня, Завальная 7.

„ЛУЧЫНКА“

Літэрат.-навуковы месячнік Беларускай Моладзі.
Выходзіць што месяц кніжкамі ад 32—48 стр. у ко-
жнай; падпісная цэна с перасылкай: на 1 год—2 р.;
на 6 м.—1 р., на 3 м.—50 к. Цэна асобнай кніжкі —
15 кап., с перасылкай—17 к.

Падпіска прыймаецца с кожнага месяца.

Адрас Рэдакцыі: Мінск Александроўская вуліца № 25.

Рэдактар-Выдавец А. Уласоў.

Падпіску прыймае такжэ „Беларуская Кнігарня“,
Вільня, Завальная 7.

„ІСКРАЧКА“

Беларускі месячнік для дзяцей, Выходзіць кніжка м
ад 16 страіц.

Падпісная цэна с перасылкай: на 1 г. 60 к., на 6 м.—
30 к. Цэна асобай кніжкі 3 к., с перасылкай 5 кап.

Адрас: Мінск, Александроўская вул. № 25.

Рэдактар-выдавец А. Уласоў

Ad pasczatku 1913 roku wychodzić u Wilni tydulo-
waja katalickaja hazeta

„BIEŁARUS“

Kasztuje na hod 1 g. 50 k. na 6 m. 80 k. Asobny nu-
mer 3 kap., s pierasyłkaj 5 kap. Probnuje numery wysy-
łaneca DARMA. Adr.: Wilnia, Wilenszkaja wul. 18—6.

Цэна 15 кап.

7